

IKÄPÄ –Päihteiden käyttö ja palvelutarpeet vanhuudessa

STM 22.5.2026

Elina Virokannas

Professor of Social Work

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

IKÄPÄ-hanke: PÄIHTEIDEN KÄYTTÖ JA PALVELUTARPEET VANHUUDESSA – KOHTI GERONTOLOGISEN PÄIHDESOSIAALITYÖN MALLIA

- STM:n rahoittama VTR-hanke vuosille 8/2023–12/2025
 - <https://www.helsinki.fi/fi/projektit/paihteiden-kaytto-ja-palvelutarpeet-vanhuudessa>
- Helsingin yliopisto & Lapin yliopisto
 - Tutkijaryhmä: Ilona Kaitala (HY), Heidi Kankkonen (LAY), Teija Karttunen (HY), Eeva Rossi (LAY), Elina Virokannas (LAY) & Minna Zechner (HY)
 - Hankerahoituksen ulkopuolella Janne Härkönen (THL, sittemmin VM) & Kristiina Kuussaari (THL), Motoko Ishikawa (HY)
- Hanke toteutettiin yhteistyössä THL:n, Helsingin kaupungin mielenterveyden huomioivien senioripalveluiden ja gerontologisen sosiaalityön sekä Keski-Uusimaan hyvinvointialueen ikääntyvien palveluiden, erityisesti kotihoidon kanssa.
- Hankkeen toteutukseen on saatu tutkimusluvut Helsingin kaupungilta (HEL 2023-013128 T 13 02 01) ja Keski-Uusimaan hyvinvointialueelta (KEUHDno-2023–3851).

IKÄPÄ- hankkeen lähtökohdat

- Hankkeen lähtökohtana oli yhtäällä havainto ikääntyneiden päihteidenkäytön kasvusta sekä kotimaisessa että kansainvälisessä kontekstissa ja toisaalla käsitys siitä, että haitallisesti päihteitä käyttäville ikääntyneille suunnattuja sote-palveluita ei juurikaan ole tarjolla.
- Myöskään sosiaalityössä ei ole ollut selkeitä toimintamalleja haitallisen päihteiden käytön tunnistamiseen, puheeksi ottamiseen ja palveluohjaamiseen ikääntyneiden asiakkaiden kohdalla.
- Vaikka päihteidenkäytön laajuudesta ikääntyneiden keskuudessa on ollut jonkinlaisia arvioita, tarkempi tieto palvelutarpeista sekä niihin vastaamisen edellytyksistä, ammattilaisten tietotaidoista ja toimintatavoista sekä ikääntyneiden omista käsityksistä on ollut hyvin niukkaa.

Taustaa

- Suomalaisessa palvelujärjestelmässä päihde- ja riippuvuuspalvelut ovat jakautuneet sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin. Sosiaalihuollon palvelujärjestelmän ja lainsäädännön näkökulmasta päihdepalvelut voivat sisältyä kaikille yhteisiin sosiaalipalveluihin tai ne voivat olla päihde- ja riippuvuustyöhön kohdentuvia erityisiä palveluja.
- Tarkkoja tietoja kaikkien hyvinvointialueiden sosiaalihuollon asiakasmääristä ei ole saatavilla. Sosiaalihuollon seurantarekisterin pohjalta esitettyjen arvioiden mukaan asiakkaita on kaikkiaan noin 770 000, joista yli 65-vuotiaita 250 000 (n. 32 %).
- Päihde- ja riippuvuustyön erityisiä palveluja käyttää 30 000–50 000 asiakasta, ja heistä 12 % on yli 65-vuotiaita.
- Ikääntyneet eivät juurikaan saa tukea erityisistä päihdepalveluista. Erityisten palvelujen sijaan päihteitä käyttävät ikääntyneet asioivat pääasiassa muissa sosiaalipalveluissa ja erityisesti kotihoidossa.
- Ikääntyneet kuitenkin hyötyvät tutkimusten mukaan päihdepalveluista niitä saadessaan.

Hankkeen tutkimuskysymykset

- Kuinka laajaa ikääntyneiden haitallinen päihteiden käyttö on?
- Millaisia palvelutarpeita siihen liittyy ja miten olemassa olevat palvelut vastaavat tarpeisiin?
- Minkälaisia kokemuksia palveluiden käytöstä ja palveluissa työskentelystä on ikääntyneille suunnattujen päihteiden käytön huomioivien palveluiden ammattilaisilla ja asiakkailla?
- Millaisina ikääntyneiden asiakkaiden päihteiden käyttö ja palvelutarpeet näyttäytyvät kotihoidon työntekijöiden työssä?
- Millaista gerontologista päihdesosiaalityötä tulisi valtakunnallisesti kehittää?

Aineistot

- Terve Suomi –kyselyaineisto (THL, 2022, N = 61 600)
 - Ikääntyneiden väestötasoisien alkoholinkäytön tarkastelu
- Ikääntyneiden päihteiden käytön huomioivien palveluiden asiakkaiden temaattiset yksilöhaastattelut (N=21, joista miehiä 14 ja naisia 7)
- Em. palveluiden työntekijöiden ryhmäkeskusteluja (3 ryhmää, joissa yhteensä 13 osallistujaa)
- Keusoten kotihoidon työntekijöiden ryhmähaastattelut (5 ryhmää, joissa 21 osallistujaa)
- Gerontologisen sosiaalityön asiakirja-aineisto (N=55)
- Työpajatyöskentely (3 kpl), jonka osallistujat Helsingin gerontologisesta sosiaalityöstä sekä em. työntekijäryhmistä
 - Dialogisella työotteella tutkimustiedon sekä asiantuntemus- ja kokemustiedon yhdistäminen ja hyödyntäminen

Esityksen sisältö

- Kirjallisuuskatsaus: Mitä aikaisemman kv-tutkimuksen perusteella tiedetään
- Havaintoja Terve Suomi –kyselyaineistosta
- Päihteiden käytön huomioivat senioripalvelut: työntekijöiden ryhmäkeskustelut
- Palveluiden saannin vastustamisen muodot – Ikääntyneiden naisten näkökulma
- Gerontologisen sosiaalityön asiakirja-aineiston havaintoja
- Motivaation ja motivoitumisen kysymyksien tarkastelua
- Tutkimusperustainen kehittämistyö
- Gerontologisen päihdesosiaalityön lähestymistavan jäsentämistä

Kirjallisuuskatsaus: Mitä aikaisemman kv-tutkimuksen perusteella tiedetään

Virokannas, Elina & Zechner, Minna (20xx) Older adults with problematic substance use: a scoping review on welfare service needs and barriers to treatment (arvioitavana)

- Noin 400 osumasta päädyttiin 28 relevantin julkaisun aineistoon, joka analysoitiin tarkemmin:
 - Päihteitä käyttävien ikääntyneiden profiili ja palvelutarpeet
 - Palveluihin hakeutumisen esteet ja hakeutumista edesauttavat tekijät
 - Suositukset ja käytännön kehittämisehdotukset
- Ikääntyneiden lisääntyneeseen päihteiden käyttöön on kiinnitetty huomiota jo 1980-luvulta alkaen, erityisesti yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa, mutta yhtenäisiä toimintamalleja ei näytä olevan kehitetty.
- Ikäskaala laaja alkaen 55-vuotiaista (varhain vanhentuneet).
- Etniset ryhmät ja naiset tutkimuksen kohteena tai informantteina vähemmistössä, sukupuolen huomioiminen vähäistä.
- Early-onset – late-onset -jaottelu tyypillistä
 - päihteitä käytetty koko elämänkaaren ajan – käyttö aloitettu esim. eläkkeelle jäämisen, erilaisten menetysten tai ikäsidonnaisten kriisien myötä: puolison, ystävien, sosiaalisen aseman menetys, itselleen mielekkään ja tarkoituksenmukaisen toiminnan ja tekemisen kaventuminen, yksinäisyys

Palveluihin hakeutumista estävät tekijät

- Palvelujärjestelmän hajanaisuus ja palveluiden puuttuminen
- Ammattilaisten ageistiset asenteet ja/tai tiedon ja osaamisen puute
 - Stereotypia, jonka mukaan ikääntyneet eivät käytä päihteitä ja/tai ikääntyneiden näkeminen yhtenäisenä ryhmänä, jolla samanlaiset palvelutarpeet
 - Ei tunnisteta oireita ja tarpeita
 - Vaikka tunnistettaisiin, epäröidään ottaa puheeksi ja puuttua
 - Ei ole mitään minne ohjata
- Ikääntyneiden omat lähtökohdat
 - Häpeän tunteet ja leimaantumisen pelko
 - Tiedon puute saatavilla olevasta avusta
 - Käytännölliset esteet kuten palveluiden vaikea saavutettavuus

Palveluihin hakeutumista edesauttavat tekijät

- Läheisten tuki
- Ikääntyneen omaehtoista toimintaa ja käsityksiä kunnioittava, yksilöllinen, häpeäntunteita purkava kohtaaminen
- Palveluiden järjestäminen ja tarjoaminen leimaamista välttävällä tavalla
- Ikä- ja sukupuolispesifit palvelut
- Kokonaistilanteen huomioiminen – fokus ei pelkästään päihteen käytössä
- Ikääntyneiden kanssa työskentelevien (tulevien) ammattilaisten koulutus ja tiedon lisääminen
- Tietyissä tilanteissa haitallisen päihteen käytön hyväksyminen ja keskittyminen haittojen vähentämiseen (wet facilities)

Yhteenvetoa kirjallisuuskatsauksesta

- Tutkimukset yksimielisiä siitä, että ikääntyneet hyötyvät päihdepalveluista jos niitä saavat – tosin välttämättä samat menetelmät, joita käytetään nuorempien kanssa eivät toimi. Ikääntyneet ovat myös keskenään hyvin heterogeeninen ryhmä.
- Koulutuksen lisääminen
 - tietoisuus päihteiden käyttöön liittyvistä terveysriskeistä (myös ikääntyneille itselleen suunnattua materiaalia) mutta myös vaikutuksista elämän muille osa-alueille
 - käytön taustalla olevien motiivien ja kokonaistilanteiden ymmärtäminen
 - asenteet!
- Helposti saatavat matalankynnyksen palvelut neutraaleilla sijainneilla
 - myös päihteidenkäytön ja mielenterveyshaasteet huomioivia integroituja palveluja
- Lämmin, avoin, ei-konfrontoiva suhtautuminen
- Vertaistuen hyödyntäminen sekä kasvokkaisissa tapaamisissa että vertaistukea hyödyntävien online-foorumien kehittäminen

Havaintoja Terve Suomi – kyselyaineistosta

Kaitala, Ilona, Motoko, Ishikawa, Kuussaari, Kristiina, Härkönen, Janne (20xx) Ikääntyneiden alkoholin riskikäyttäjien sosiaali- ja terveyspalveluiden käyttö ja tarpeet (arvioitavana)

- Suomessa asuville yli 20-vuotiaille kohdennettu väestötutkimus hyvinvoinnista, terveydestä ja sosiaali- ja terveyspalveluiden käytöstä.
- Aineisto kerättiin satunnaisotannalla posti- ja verkkokyselynä syksyllä 2022, tutkimusotos oli 61 600 ja vastaajamäärä 28 153.
- Tiedonkeruussa käytettiin eri ikäryhmille suunnattuja kyselylomakkeita.
- Tässä tutkimuksessa ovat mukana 55-74-vuotiaat (N=10 043) ja yli 75-vuotiaat vastaajat (N=9 686).

Tuloksia

- Ikääntyneiden parissa työskentelevien sote-ammattilaisten havainnoissa painottuivat ikääntyneiden alkoholinkäyttö – muista päihteistä, kuten reseptilääkkeiden päihdyttävästä käytöstä ilmeni yksittäisiä havaintoja.
- Alkoholinkäyttöä mittaaviin muuttujiin vastasi yhteensä 8 846 yli 55-vuotiasta, ja heistä noin kolmannes osoittautui riskikäyttäjäksi (AUDIT C-pisteiden perustella).
- Riskikäyttäjät erosivat tilastollisesti merkitsevästi muista vastaajista sukupuolen, iän, siviilisäädyn ja terveydentilan osalta.
 - Riskikäyttö oli yleisempää miehillä ja 55–64-vuotiaiden ikäryhmään kuuluvilla kuin naisilla ja vanhempiin ikäluokkiin kuuluvilla.
 - Riskikäyttö oli yleisempää asumuserossa elävillä tai eronneilla ja naimattomilla kuin muilla vastaajilla.
 - Riskikäyttäjät jakautuivat tasaisesti koulutuksen pituuden ja ruokakunnan vuositulojen osalta.

-
- Koko vastaajajoukolla korostui terveystalveluiden käyttö. Terveystalveluita oli käyttänyt edellisen 12 kuukauden aikana noin 88 % vastaajista.
 - Sosiaalipalveluiden käyttö oli harvinaista, ja sosiaalipalveluita oli käyttänyt vain alle 4 % vastaajista.
 - Alkoholin riskikäyttäjiä kohdataan sosiaalipalveluista esimerkiksi gerontologisessa sosiaalityössä ja kotihoidossa. Lisäksi päihteitä käyttävien tilapäisen asumisen palveluissa korostuvat ikääntyneet miehet asiakasryhmänä.
 - Mahdollisesti vastaajat eivät ole tunnistanee käyttäneensä sosiaalipalveluja ja tilapäisen asumisen palveluita käyttävät eivät mahdollisesti ole olleet vastaajien joukossa.

-
- Alkoholin riskikäyttö painottui useammin terveydentilansa hyväksi kokeviin vastaajiin. Aiempien tutkimusten perusteella tiedetään, että alkoholin riskikäyttö on harvinaisempaa ikääntyneillä, joiden terveydentila on huono: ikääntyneet, joilla on useita sairauksia tai heikentynyt terveydentila, lopettavat alkoholinkäytön todennäköisemmin kuin ikääntyneet, joiden terveydentila on hyvä.
 - Riskikäyttäjien sosiaali- ja terveystalveluiden käyttö erosi muista ikääntyneistä: he kyllä käyttävät terveydenhuollon palveluita, mutta palveluiden käyttö on harvinaisempaa kuin muilla ikääntyneillä. Mahdollisia syitä palveluiden käyttämättä jättämiselle ovat leimaantumisen pelko tai pelko käyttöön puuttumisesta ammattilaisten taholta.

Yhteenvetoa kyselyaineistosta

- Ikääntyneitä alkoholin riskikäyttäjiä kohdataan sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmässä erityisesti terveyspalveluissa, jolloin ne muodostavat merkittävän kanavan riskikäytön tunnistamiseen, puheeksi ottamiseen ja ikääntyneiden ohjaamiseen oikea-aikaisen avun piiriin.
- Osa ikääntyneistä alkoholin riskikäyttäjistä on sosiaali- ja terveyspalveluiden ulkopuolella. Palvelujärjestelmässä tulisikin löytää keinoja näiden riskikäyttäjien tavoittamiseen.

Päihteiden käytön huomioivat senioripalvelut: työntekijöiden ryhmäkeskustelut

Rossi Eeva & Virokannas Elina & Kankkonen Heidi & Karttunen Teija (2025). Taiteilua suhteissa. Työntekijöiden toimintakategoriat ikääntyneille suunnatuissa päihteiden käytön huomioivissa palveluissa. Focus Localis 52(4), 64–80.

- Tarkastelun kohteena miten mielenterveyttä tukevissa, päihteiden käytön huomioivissa, palveluissa työskentelevät sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset kuvaavat ja merkityksellistävät omaa työtään ja toimijuuttaan.
- Keskustelut toteutettiin kolmessa ryhmässä, joihin kuhunkin osallistui 4–5 työntekijää sekä kaksi tutkijaa. Keskusteluihin osallistui yhteensä 13 työntekijää ja he olivat kaikki naisia.
- Työntekijät suhteuttivat ikääntyneiden kanssa tehtävää työtä koskevissa keskusteluissa toimintaansa usein muihin toimijoihin. Kiinnostuimme tarkastelemaan tarkemmin, millaisia kategorioita tällaisessa keskustelussa rakentuu, ketä ja mitä nämä muut keskusteluissa ilmenneet tahot olivat ja millaisia työskentelyn kannalta keskeisiä merkityksiä eri suhteet saavat.

Ammattilaisten toiminta näyttäytyi jännitteisenä taiteiluna, joka muodostui seuraavista toimintakategorioista suhteessa

IKÄÄNTYNEESEEN

- *asiakaslähtöinen tukija – toimintaa arvioiva kontrolloija*

VERKOSTOIHIN

- *yhteistyön luotsaaja – asiakkaan asianajaja*

PALVELUJÄRJESTELMÄÄN

- *palvelujärjestelmän kriitikko – järjestelmän vaatimukseen sopeutuja*

-
- Asiakaslähtöistä toimintaa haastoi toiminnalle asetettujen tavoitteiden ja ennalta määriteltyjen toimintatapojen noudattamisen paine, joka oli selkeintä silloin, kun kyse oli asiakkaiden valikoitumisesta palvelun piiriin.
 - Suhteessa verkostoihin toimintakategoria määrittyi yksilökohtaisena asianajona, joka on asiakkaan kanssa tai hänen puolestaan toimimista tilanteissa, joissa ikääntyneen asiakkaan oikeuksien toteutuminen on uhattuna. Toisaalta yhteistyö koostui tiedon kokoamisesta ja jakamisesta sekä yhteisiin päämääriin, kuten asiakkaan palveluihin saattamiseen, pyrkimisestä. Asiakkaan omaehtoisen toiminnan korostaminen jäi sivummalle verkostossa toimivien muiden tahojen roolin korostuessa.
 - Suhteessa palvelujärjestelmään toimintakategorioiden rakentumista ohjasi työntekijöiden havaitsema resurssien puute, joka ilmeni ikääntyneet poissulkevinä käytäntöinä, priorisointien tarpeena sekä työntekijöiden toimimisena muille tahoille kuuluvien palvelujen paikkaajina.

Yhteenvetoa työntekijöiden ryhmäkeskusteluista

- Työntekijöiden toimintakategorioissa rakentuvaa jännitteistä taitelua voi luonnehtia paradoksaaliseksi toiminnassa yhtä aikaa eri suuntiin vetävien vastavoimien saattaessa työntekijät haasteelliseen asemaan:
 - hyvinvointivaltion tehtävänä on tavoitella samanaikaisesti sekä erityisyyttä eli yksilöllisiin tarpeisiin vastaamista että tasavertaisuutta eli yhtäläisiä palveluja
- Kyse on myös omien ammatillisten ja moraalisten tavoitteiden sekä muilta, kuten organisaatiosta tai palvelujärjestelmästä, tulevien odotusten välissä taiteilusta.
- Tällöin työntekijöiden ammatillinen autonomia on rajoittunutta, ja työntekijöiden toimijuus määrittyy suhteelliseksi toimijuudeksi. Työntekijän näkökulmasta kyse on tällöin välissä olemisesta, jossa työntekijän toimijuutta mahdollistaa, rajoittaa tai jopa estää toimintaympäristö.

Palveluiden saannin vastustamisen muodot – Ikääntyneiden naisten näkökulma

Virokannas Elina (2025). Everyday resistance within the context of the Finnish welfare service system from the standpoint of older women with a history of harmful substance use. *Nordic Social Work Research, Online versio*, 1–14.

- Erityisesti ikääntyneet naiset saatetaan nähdä yhtenäisenä ”isoäitien” ryhmänä, johon ei yhdistetä mahdollista haitallista päihteiden käyttöä.
- Naisilla on perinteisesti vielä suurempi paine salata päihteiden käyttöä, joka ei liity yhteiskunnallisesti hyväksytyyn, norminmukaiseen, naiseuteen ja (iso)äitiyteen.
- Naisten haastatteluaineistossa tuli esiin erilaisia palveluiden saannin vastustamisen muotoja – vaikka haastattelunhetkisiin palveluihin oltiin lähtökohtaisesti melko tyytyväisiä.
 - Resistance to the assumed definitions of being a heavy drinker
 - Resistance to the way services are provided
 - Resistance to disrespectful encounters with professionals
 - Resistance to the intended effects of the services
- Naisten kokemuksissa korostui, että mikäli palveluiden tarjoamisen tapa on leimaava ja kohtaamisissa ohitetaan ikääntyneen oma näkemys tilanteestaan ja tarpeistaan, palvelut koetaan negatiivisesti ja niistä saatetaan kieltäytyä.

Gerontologisen sosiaalityön asiakirja- aineisto

Kaitala, Ilona, Zechner, Minna, Karttunen, Teija & Rossi, Eeva (2026). Substance use of older adults in gerontological social work client documents. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 43(2), 165–180.

- Gerontologisen sosiaalityön kontekstissa päihteitä käyttävien ikääntyneiden palvelutarpeet näyttäytyivät moninaisina ja kompleksisina.
- Tunnistetut palvelutarpeet liittyivät yleisimmin terveydentilan ja toimintakyvyn haasteisiin, talousasioihin, päivittäisiin toimintoihin ja kaltoinkohteluun läheissuhteissa.
- Päihteiden käyttö nousi harvoin esiin palvelutarpeen perusteena.
- Keskeisenä suosituksena työntekijöiden koulutuksen lisäämisen tarve.

Motivaation ja motivoitumisen kysymyksien tarkastelua ikääntyneiden kanssa tehtävässä päihdetyössä

(Karttunen & Rossi 2025, Kuntoutus 48(4), 43–49.)

- Tausta: IKÄPÄ-hankkeessa havaitut tulokset koskien ikääntyneen, päihteitä käyttävän asiakkaan osoittaman motivaation merkityksestä ammattilaisten käsityksille palveluiden järjestämisen perusteena.
- Kuvaileva kirjallisuuskatsaus motivaatiosta, sen käsitteellisistä ja merkityksestä ikääntyneiden päihdeiden käytön kontekstissa.
- Motivaatio ei ole joko-tai tila, vaan dynaaminen ja muuttuva.
- Motivaation yhteydessä keskeisiä ovat elämänkulun siirtymät, muutokset ja menetykset, päihdeongelman relationaalisuus sekä merkityksellisyyden kokemukset.
- Palveluissa tulisi reflektoida taustalla vaikuttavia käsityksiä motivaatiosta, muutoksesta ja tavoitteista sekä pohtia niitä suhteessa ikääntyneen asiakkaan tilanteeseen.

Tutkimusperustainen kehittämistyö osana IKÄPÄ -hanketta

- Lähtökohtana eri tiedonlajien integrointi (tutkimus, asiakkaiden kokemustieto, asiantuntijatieto).
- Tavoitteena jäsentää gerontologista päihdesosiaalityötä, joka ei ole erillinen menetelmä tai palvelu, vaan pikemminkin vuorovaikutuksellinen lähestymistapa.
- Dialogisesti orientoituneet työpajat, joissa tutkijat toimivat fasilitaattoreina.
- Työpajojen työskentelyyn orientoituttiin tutkijoiden pitämien, lyhyiden koulutusosioiden jälkeen.
- Työpajojen suunnittelua toteutettiin yhteistyössä tutkimukseen osallistuneiden organisaatioiden kanssa.
- Hankkeen tulosten ohella hyödynnettiin monitieteistä päihdetutkimusta sekä ikääntymistä ja elämäntapaa koskevaa tutkimusta => pyrittiin ymmärtämään päihdeongelmaa kokonaisvaltaisesti, osana elämäntavan kokonaisuutta ja sosiaalisena ilmiönä.

(Helsingin kaupunki)

(Keusote)

Aika ja elämänkulku

Ajan ja elämänkulun merkitys
päihdeongelmissa ja
identiteetissä

Dialoginen tiedontuotanto

Sosiaalisiin tarpeisiin vastaaminen

Kuulumisen, osallisuuden,
osallistumisen ja sosiaalisten
suhteiden merkitys

Muutos ja tavoitteellisuus

Muutostyön haasteellisuus,
asteittaisuus, yksilölliset,
henkilökohtaiset tavoitteet

Työpajojen teemat

Tietoperusta:

Hankkeen tulokset
Asiakasnäkökulma
Työntekijöiden kokemustieto
ja asiantuntemus
Muu tutkimustieto ja
tutkijoiden osaaminen

Merkityksellisyys ja toiminta arjessa

Käytännöllinen tekeminen,
toiminnallisuus ja
merkitysisältöä tuovat asiat

Verkostot ja yhteistyö

Kannattelevat verkostot ja
yhteistyö motivoinnissa ja
muutokseen tukemisessa,
verkostojen haasteet

Nykytila ja kehittäminen

Palveluiden nykytilan tarkasetelu ja
kehittämistarpeiden tunnistaminen

Gerontologisen päihdesosiaalityön lähestymistavan jäsentämistä

- Gerontologisen päihdesosiaalityön lähestymistapa sisältää sekä **käsitteellistämiseen** (päihdeongelma, toipuminen ja sen prosessit) että **vuorovaikutukselliseen kohtaamiseen** liittyviä osa-alueita gerontologisen sosiaalityön kontekstissa.
- Tunnistaa tarpeen ikäsensitiivisille palveluille ja on kriittinen suhteessa ageistisiin käytäntöihin palveluissa.

Osa-alueet:

- 1) Sosio-ekologinen näkökulma päihdeongelmiin
- 2) Toipumista, muutosta ja tavoitteellista työskentelyä koskeva ymmärrys
- 3) Vuorovaikutuksellinen osaaminen (motivointi, identiteettityö)
- 4) Gerontologinen sosiaalityö muutoksen ja toipumisen mahdollistajana sekä konkreettisten asioiden edistäjänä

Yhteenvetoa tuloksista

- Ikäsensitiivisesti orientoituneille, päihteiden käytön huomioiville palveluille on selkeä määrällinen ja laadullinen tarve.
- Olennaista palveluiden fyysinen, mutta myös tiedollinen, asenteellinen ja kokemuksellinen saavutettavuus.
- Ikääntyneiden arvostava, kannustava ja leimaamista välttävä sekä itsemääräämisoikeutta kunnioittava kohtaamisen tapa tulisi olla palveluiden keskiössä.
- Palveluihin pääsyä ei tulisi rajoittaa edellyttämällä vahvaa motivaatiota tai asettamalla palvelulähtöiset tavoitteet etusijalle.
- Valtakunnalliset toimintamallit puuttuvat sosiaalityöstä – vaikka yksittäisiä malleja saattaa olla paikallisesti kehitettynä, kaikki työntekijät eivät välttämättä ole niistä tietoisia.
- Gerontologisen päihdesosiaalityön ymmärtäminen ennemmin vuorovaikutuksellisenä lähestymistapana kuin erillisenä palveluna tai mallina.

Uusi hanke: NORDHARM - Developing a Nordic Model for Harm Reduction: Sustainable Health and Social Care for Older Adults with Substance Use Problems

- IKÄPÄ-hankeen teemojen tarkastelua jatketaan pohjoismaisella tasolla uudessa 4-vuotisessa Nordforsk-rahoituksen saaneessa hankkeessa, jossa ovat mukana sekä Lapin että Helsingin yliopistot. (Johtaja: professori Håkan Jönson, Lund University)
- <https://www.nordforsk.org/sv/projects/developing-nordic-model-harm-reduction-sustainable-health-and-social-care-older-adults>.
- Tavoitteena on kehittää pitkäaikaishoidon palveluihin haittojen vähentämiseen perustuvia yhteisiä pohjoismaisia toimintatapoja ja periaatteita.

Hankkeen julkaisut

- Zechner, Minna, Virokannas, Elina, Karttunen, Teija, Rossi, Eeva & Kaitala, Ilona (2026) Ikääntyneiden haitallinen päihteidenkäyttö ja palvelut. Teoksessa Kristiina Kuussaari, Katariina Warpenius, Maria Heiskanen & Jenna Grundström (toim.) Päihde- ja riippuvuuspalvelujen sekä ehkäisevän päihdetyön tila ja järjestäminen Suomessa. Helsinki: THL, 269–279.
- Kaitala, Ilona, Zechner, Minna, Karttunen, Teija & Rossi, Eeva (2026). Substance use of older adults in gerontological social work client documents. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 43(2), 165–180. doi:[10.1177/14550725261419965](https://doi.org/10.1177/14550725261419965)
- Karttunen, Teija & Rossi, Eeva (2025). Motivaation ja motivoitumisen kysymyksien tarkastelua ikääntyneiden kanssa tehtävässä päihdetyössä. *Kuntoutus* 48(4), 43–49. <https://doi.org/10.37451/kuntoutus.178450>
- Virokannas Elina (2025). Everyday resistance within the context of the Finnish welfare service system from the standpoint of older women with a history of harmful substance use. *Nordic Social Work Research, Online versio*, 1–14. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2025.2548811>
- Rossi Eeva & Virokannas Elina & Kankkonen Heidi & Karttunen Teija (2025). Taiteilua suhteissa. Työntekijöiden toimintakategoriat ikääntyneille suunnatuissa päihteiden käytön huomioivissa palveluissa. *Focus Localis* 52(4), 64–80.
- Zechner, M., Virokannas, E., Kankkonen, H., Härkönen, J., Kaitala, I., Karttunen, T., Rossi, E., & Leppo, A. (2024). Päihteiden käyttö ja palvelutarpeet vanhuudessa - Kohti gerontologisen päihdesosiaalityön mallia (IKÄPÄ). *Gerontologia*, 38(1), 92–96.

Arvioitavana olevat käsikirjoitukset

- Rossi, Eeva & Zechner, Minna (20xx) Boundary work between gerontological social work and home care. An analysis of client documents (arvioitavana)
- Rossi, Eeva, Kankkonen, Heidi, Virokannas, Elina & Zechner, Minna (202X) Toivo päihteitä käyttävien ikääntyneiden kertomuksissa palvelukokemuksistaan (arvioitavana)
- Virokannas, Elina & Zechner, Minna (20xx) Older adults with problematic substance use: a scoping review on welfare service needs and barriers to treatment (arvioitavana)
- Zechner, Minna, Karttunen, Teija & Rossi, Eeva (20xx) Home care for older adults with problematic alcohol use (arvioitavana)
- Kaitala, Ilona, Motoko, Ishikawa, Kuussaari, Kristiina, Härkönen, Janne (20xx) Ikääntyneiden alkoholin riskikäyttäjien sosiaali- ja terveystalveluiden käyttö ja tarpeet (arvioitavana)